

Projecte i metodologia d'estudi de disfuncionalitats comarcals. Caldes de Malavella, un exemple

Margarida CASTAÑER i VIVAS

David COMAS i VILA

Anna RIBAS i PALOM

Isabel SALAMAÑA i SERRA

Universitat Autònoma de Barcelona - Estudi General de Girona

1. Presentació

La nova organització territorial de Catalunya, aprovada pel Parlament català l'any 1987, mantingué invariable l'àmbit comarcal de la Selva respecte al que establí la Generalitat republicana l'any 1936. Hom és conscient, però, que la Selva actual es presenta com una unitat de treball força artificial, com un territori on es fa difícil trobar elements aglutinadors, econòmics i geogràfics, que ens permetin tractar aquesta àrea territorial sota el concepte que es té de comarca.¹ D'aquí que cal entendre com a necessària una revisió dels seus límits territorials.

El municipi de Caldes de Malavella sembla un exemple clar de municipi selvatà en què és qüestionable la seva actual adscripció comarcal. A la consulta prèvia de la delimitació comarcal, feta a tots els Ajuntaments de Catalunya i prevista a la Llei 6/1987 del 4 d'abril, sobre l'Organització Territorial de Catalunya,² l'Ajuntament de Caldes de Malavella va demanar poder deixar de pertànyer a la comarca de la Selva per a integrar-se a la del Gironès. Els arguments que adduïa per a aquest canvi els reproduïm a continuació:

1. Raons històriques. L'Ajuntament de Caldes s'ha manifestat, d'ençà la implantació dels partits judicials, contrària a dependre de Santa Coloma de Farners, a causa de les dificultats que comporta als seus vilatans anar a Santa Coloma per a solucionar qüestions judicials, notarials o de recaptació d'impostos.

2. Caldes de Malavella, per tradició, proximitat, consuetud, idiosincràsia, i per l'existència de vies de comunicació per carretera directes, manté una estreta vinculació, tant pel que fa a aspectes econòmics com socials o culturals, amb els tres municipis veïns de la comarca del Gironès (Caçà de la Selva, Llagostera i Sant Andreu Salou).

3. A la depressió Pre-litoral, on es troben ubicats bona part dels municipis de la comarca de la Selva, s'hi concentra el gruix més important de vies de comunicació de mitjana i llarga distància. Totes aquestes vies, en lloc de suposar una millor intercomunicació entre els municipis de la comarca, esdevenen vies d'accés ràpid cap a l'exterior. Així, les vies secundàries de comunicació estan subestimades a causa del pes de la xarxa principal, fet que ha accentuat que Santa Coloma de Farners no estructurari, com a cap comarcal, el seu territori.

4. Actualment Caldes de Malavella es veu immers en la contradicció que suposa la seva inclusió dins la comarca de la Selva i el partit judicial de Santa Coloma de Farners, mentre aquesta unió és trencada per altres divisions polític-administratives de caràcter estatal, privat i, fins i tot, autonòmiques.

5. Caldes de Malavella es troba vinculat, en el moment de gaudir dels serveis bàsics (serveis de compra, treball, lleure), públics i/o privats, amb la ciutat de Girona i també, si bé amb menor mesura amb Caçà de la Selva i Llagostera.

6. L'Ajuntament, per tal de dotar dels serveis bàsics als seus ciutadans, es veurà obligat a mancomunar-se amb altres Ajuntaments. Evidentment, resultaria més adequat fer-ho amb els municipis de Caçà de la Selva i Llagostera.

Amb la idea de justificar aquestes argumentacions, l'Ajuntament de Caldes encarregà a un equip de geògrafs, del qual els autors d'aquesta comunicació formen part, un estudi³ que es defineix en els següents termes:

Estudi de la relació diària de Caldes de Malavella amb el seu àmbit més proper, per tal de concretar i esbrinar les àrees funcionals d'atracció on es veu abocada la població; és a dir, si és o no justa l'adscripció del municipi a la comarca de la Selva o, pel contrari, es veu orientat cap a la del Gironès.

El propòsit d'aquesta comunicació és presentar el projecte i la metodologia de treball emprada per a la realització d'aquest encàrrec; amb el benentès, que l'objectiu últim no és el de justificar o no el possible canvi d'adscripció comarcal del municipi de Caldes de Malavella —aspecte aquest que ja ha estat tractat en un altre lloc—,⁴ sinó el de proposar un possible model de treball aplicable a altres estudis d'aquestes característiques.

El projecte

El projecte de treball es divideix en sis blocs temàtics. Ara, la part central del treball la constitueix l'estudi de la mobilitat obligada, les relacions de serveis i de comerç, les relacions entre unitats econòmiques i, finalment, les conclusions i la diagnosi final. Tan-

mateix, i en opinió nostra, no és possible estudiar aquests aspectes sense tenir un coneixement exhaustiu dels dèficits i potencialitats del municipi, fet que justifica els següents blocs proposats.

BLOC 1. Estudi de l'estructura físico-territorial del municipi i les possibilitats de relació territorial amb el seu entorn immediat.

BLOC 2. Estudi de la realitat socio-econòmica del municipi: dèficits i potencialitats.

BLOC 3. Anàlisi dels nivells de les diferents divisions político-administratives amb les quals Caldes està vinculat.

BLOC 4 . Relació diària dels municipis amb altres centres-ciutats: a) entrades i sortides motivades per residència-treball i b) mobilitat a causa de la manca del nivell satisfactori per a determinats serveis.

BLOC 5. Anàlisi de l'estructura actual i previsions de futur del Consell Comarcal de la Selva i del Consell Comarcal del Gironès.

BLOC 6. Conclusions i diagnosi final.

2.1. L'estructura físico-territorial

L'objectiu que es vol aconseguir és conèixer acuradament el territori del terme municipal de Caldes. En primer lloc, s'ha fet una breu anàlisi dels condicionaments propis del relleu, així com de les transformacions per acció antròpica i dels canvis que a curt termini poden modificar el territori. En segon lloc, s'ha estudiat la xarxa de comunicacions, ja que entenem que en la societat actual aquest és un factor clau per a la transformació de l'espai, la seva estructura econòmica i les relacions humanes.

Per aconseguir els objectius proposats s'han estudiat les següents variables:

- a) localització i estructura del relleu
- b) planejament urbà,
- c) urbanitzacions, i
- d) comunicacions.

a) L'estudi de la **localització** i de l'**estructura del relleu**, s'ha fet a partir de l'anàlisi cartogràfica, amb l'objectiu d'emmarcar el municipi dins una àrea territorial àmplia i determinar els possibles condicionaments del relleu.

b) L'anàlisi del **planejament urbà** ens permet veure quina ha estat, en els darrers 10 anys, la dinàmica urbanística de Caldes, i també quina serà segons les previsions proposades per als propers 7-8 anys. Entenem que el planejament d'un municipi és més que la simple regulació jurídica de l'activitat constructora. En ell s'expressa la visió que l'equip polític local té del municipi i cap on pretén conduir-lo en el futur.

Les fonts d'informació bàsiques han estat: el *Pla General d'Ordenació de 1982*; la *Revisió del Pla General d'Ordenació de 1990*; la informació verbal facilitada pel personal del Servei Tècnic d'Urbanisme de l'Ajuntament; el *Registre de Llicències d'Obra* i finalment, la sèrie completa del butlletí d'informació municipal.

c) Les múltiples i variades situacions en què es troben **les urbanitzacions** ubicades al terme municipal de Caldes explica que s'analitzin separatament del planejament urbà. El potencial de població possible i la necessitat d'inversió pública necessària per resoldre els problemes existents pot modificar, sens dubte, les expectatives del municipi. La informació necessària per a proporcionar l'apartat de les urbanitzacions prové, en primer lloc, dels *Llibres de Registre de Parcel·listes* i dels *Llibres de Concessió de Llicències d'Obra* que l'Ajuntament de Caldes té enregistrades per a cada urbanització, i, en segon lloc, ens hem servit, per a cada urbanització, del plànol parcel·lari, on es distingeix entre parcel·la no construïda, parcel·la en construcció, i parcel·la construïda (en aquest darrer cas ha estat possible diferenciar entre habitatges i barraques). Aquests plànols, amb representació espacial molt clara, són un excel·lent complement dels Llibres de Registre citats.

La recollida de la informació s'ha fet en dues fases: a) actualització dels plànols de cada urbanització a partir del treball de camp, i b) buidat dels Llibres de Registre, un cop posats al dia, a partir de les observacions del treball de camp.

Finalment, ha estat de gran interès la informació qualitativa aportada pel personal del Servei Tècnic d'Urbanisme de l'Ajuntament, així com algunes dades extretes de l'*Enquesta sobre Infraestructura i Equipament Local*⁵ i de les estadístiques de l'*Actualització del Padró d'Habitants* (desembre 1989).

L'informe resultant es presenta en dues grans parts: la primera, és de caràcter general i sintetiza les característiques de les set urbanitzacions; la segona, estudia individualment cada urbanització. Ambdós informes poden ésser consultats per separat, ja que s'ha intentat tenir cura de llur autonomia argumental.

d) En l'apartat de **les comunicacions** s'intenta constatar el nombre de vies de comunicació que tenen una influència directa sobre el municipi. Aquesta variable és bàsica per avaluar el grau de desenvolupament i d'integració del municipi amb el seu entorn territorial.

L'estudi consta de tres grans parts: a la primera, i a partir d'una anàlisi cartogràfica i de la informació qualitativa aportada pel personal del Servei Tècnic d'Urbanisme de l'Ajuntament, es fa una descripció de l'important tram de vies de comunicació que creuen el terme municipal en totes direccions (carreteres, camins veïnals, línies de ferrocarril). A la segona, s'analitza el grau de connexió de Caldes amb el seu entorn territorial immediat i, també en relació al territori català en el seu conjunt. La documentació de consulta ha estat el *Pla Director de Carreteres de Catalunya*, elaborat per la Generalitat de Catalunya l'any 1984, informació que s'ha complementat i contrastat amb els projectes concrets i les previsions a curt termini que ens ha facilitat el Servei Territorial de Carreteres de Girona. L'àrea territorial analitzada és un cercle imaginari, amb el centre a Caldes, amb Girona al nord, Blanes al sud, Santa Coloma a l'oest i Sant Feliu de Guíxols a l'est. Quan ha calgut arribar al detall municipal, hem treballat amb els municipis majors de 2.000 habitants encerclats dins aquest àmbit. Finalment, a la tercera part, s'analitza la connectivitat

de Caldes respecte al seu entorn immediat proper, definit en l'apartat anterior segons la variable temps. L'objectiu és fer palès que la variable distància, mesurada a partir del temps, esdevé un element bàsic en el moment d'establir relacions de depèndcia entre diferents punts o nuclis actius en l'espai. Així, i a partir del treball de camp, s'ha mesurat la distància mínima en temps existent entre Caldes de Malavella i cada un dels nuclis de població de l'àrea abans definida.

2.2. L'estructura socio-econòmica

Qualsevol treball d'ordenació territorial exigeix, paral·lelament a l'anàlisi de l'estructura territorial, un coneixement de la realitat social i econòmica sobre la qual es pretén actuar.

L'estudi s'ha fet seguint el següent ordre:

- a) població,
- b) activitat industrial i serveis, i
- c) equipaments socials.

a) Pel que fa l'estudi de la **població** entenem que la seva anàlisi ens permet conèixer quina ha estat i quina serà la dinàmica del municipi. D'una banda, perquè aquesta és la base de tota l'activitat socio-econòmica i, d'altra, perquè la seva localització a l'espai defineix una determinada estructura.

El complex i diversificat comportament que s'observa en l'estudi de la població de Caldes, fa difícil arribar a conclusions taxatives, fet que ens ha obligat a deixar interrogants oberts en aquest apartat. Certament, l'estudi de la població per ell mateix no té aquí cap sentit, però el comportament, l'estructura per edats, etc. té una relació molt directa amb la base econòmica i l'estructura urbana del municipi. Així, moltes qüestions que en principi han quedat sense resposta són de gran interès i han quedat plenament justificades en altres blocs del treball.

No obstant, també hem intentat copsar, sobretot a partir de les fonts estadístiques, quina ha estat i quina serà l'evolució de la població de Caldes, la importància del moviment natural i migratori, i quina és l'estructura per edats i sexe de la població. En tot moment hem tingut present que l'evolució de la població del municipi i el seu comportament no es pot considerar de manera aïllada, sinó que està íntimament vinculada al seu entorn immediat. Preferentment hem treballat amb les dades de l'**Actualització del Padró d'Habitants de Caldes** (desembre de 1989), amb les sèries de **Nomenclàtors de població** de l'INE, i amb les dades i interpretacions fetes per Isabel SALAMAÑA⁶ en la recent monografia publicada de la comarca de la Selva.

b) L'estudi de l'**activitat industrial i dels serveis** es justifica pels importants canvis observats a les darreries dels anys 80 en l'estructura econòmica de Catalunya, com a conseqüència del que s'ha anomenat economia postcrisi, i que han provocat una important reestructuració del territori. Aquesta constatació explica que alguns estudiosos, amb molta cautela, parlin d'un nou mapa d'activitats productives de Catalunya.⁷

El nostre propòsit en aquest apartat és arribar a conèixer el lloc que ocupa Caldes en aquesta estructura canviant. Ens hem centrat en l'estudi del sector industrial i els serveis, i en aquest darrer hem posat especial èmfasi en el sector turístic. No hem tractat el sector agrícola, perquè en el conjunt econòmic té poc pes.

Tant per a la indústria com per als serveis s'ha realitzat una radiografia actual, que ha anat acompanyada d'un estudi de localització espacial i de les possibles perspectives de futur. Per a l'anàlisi hem utilitzat les dades obtingudes a partir del **Registre de Llicències Fiscals**, del **Padró d'Escombraries**, del **Padró de Llicències d'Activitats Professionals**, així com de les dades i aportacions fetes per Isabel SALAMAÑA⁸ i Pere LLEONART⁹ en els seus respectius treballs.

2.3. Les divisions político-administratives

A més de la divisió comarcal vigent des del 1987, a Catalunya existeixen avui altres divisions territorials de caire político-administratiu que responen a les necessitats de cada institució pública o privada. Les activitats, el funcionament i les decisions de cada una d'aquestes entitats s'ajusta a la divisió per elles establerta. Cada administració fa les seves pròpies seccions, sovint jerarquitzades, per a una millor eficència de les seves activitats. Així, l'estudi de les diferents divisions político-administratives on Caldes de Malavella es troba inserida, és un altre dels elements necessaris per a conèixer la relació que el municipi té amb el seu entorn territorial.

Davant, però, de la impossibilitat d'analitzar tots i cada un dels serveis, hem escollit aquells que tenen més incidència en el nostre municipi: les mancomunitats de serveis, les conques hidrogràfiques, els partits judicials, els districtes notariais, els bisbats i arxiprestats, les Cambres de Comerç, Indústria i Navegació, les administracions d'hisenda, les àrees d'inspecció d'ensenyament, el servei de correus, els sectors telefònics, el servei d'extensió agrària, el servei veterinari i les àrees bàsiques de salut. Per a cada cas estudiem: a) quina institució n'administra el servei, b) els municipis que la integren, c) des de quina data Caldes en forma part, i d) el servei que es presta, funcions i finalitats.

Moltes d'aquestes divisions político-administratives daten del segle XIX i han estat poc modificades; però els canvis de la xarxa de comunicacions, la mobilitat demogràfica, el creixement econòmic d'unes àrees en detriment d'altres, sovint han fet que aquestes divisions hagin esdevingut poc pràctiques.

2.4. La mobilitat obligada, les relacions de serveis i de comerç, les relacions entre unitats econòmiques

Sense dubte, i com ja s'ha esmentat en la presentació, l'anàlisi de la mobilitat obligada, de les relacions de serveis i de comerç i de les relacions entre unitats econòmiques és, justament amb les conclusions i la diagnosi final, la part més important del treball. Els moviments diaris de les persones o productes entre les diferents localitats són un fet evident i fàcilment palpable dins del nostre context social actual. Per aquest motiu és important estudiar la jerarquització de fluxes de moviment existents entre qualsevol població i l'àmbit geogràfic on aquesta es troba immersa.

L'estudi s'ha plantejat a partir de tres grans apartats. El primer, el de la mobilitat obligada, intenta definir l'àrea de mercat de treball a partir de les relacions residència-treball/estudis, per tal de conèixer el grau d'autosuficiència i la relació de moviments pendulars de Caldes amb altres municipis. La metodologia emprada ha estat l'anàlisi exahustiva de les dades de mobilitat obligada del *Padró d'Habitants* de 1986 que han estat recollides i tractades per J. CLUSA i A. JANÉ.¹⁰

El segon, el de les relacions de serveis de comerç, analitza els desplaçaments dels habitants de Caldes per poder accedir a aquells serveis que són necessaris en tots els àmbits socials i/o particulars: serveis educatius, culturals i d'esplai, d'assessoria, bancaris i d'assegurances, sanitaris i compra d'un determinat producte. L'anàlisi s'ha realitzat a partir dels resultats obtinguts d'una enquesta directa a les persones seleccionades en una mostra adequada de la població.

El tercer i últim, el de les relacions entre unitats econòmiques, estudia el flux de les persones, i sobretot de productes generats per les activitats productives, en especial, el d'empreses industrials, comercials o de transport. A l'igual que per a l'apartat anterior, s'ha utilitzat el mètode de l'enquesta directa.

2.5. Els consells comarcals

Aquest bloc és una senzilla recopilació d'informació de les activitats que estan portant a terme o pretenen desenvolupar en un futur proper els Consells Comarcals de la Selva i del Gironès.

A criteri nostre, és important que l'Ajuntament de Caldes de Malavella, en el moment de prendre qualsevol acord, tingui un coneixement ampli del funcionament, projectes i ambicions de les dues institucions implicades. No es tracta de fer una valoració massa àmplia, la qual es farà oportunitament des de l'àmbit estrictament polític, sinó simplement de conèixer-ne els projectes. Per aquest motiu la nostra font d'informació ha estat una conversa informativa amb els gerents dels respectius Consells Comarcals.

2.6. Conclusions i diagnosi final

A les conclusions es recullen aquelles qüestions bàsiques de cada bloc d'estudi, intentant relacionar-les entre elles, per tal d'arribar a descriure de forma concreta i precisa la situació actual i el futur proper del municipi. És, finalment, a la diagnosi on es valora si és o no pertinent el canvi d'adscripció comarcal. És aquí on es donen les línies bàsiques que justifiquen i argumenten diferents alternatives per valorar el canvi o no d'ens territorial. No podem deixar de recollir, a tall d'exemple, un fragment de la valoració final a la qual nosaltres hem arribat per al cas de Caldes de Malavella¹¹:

El terme municipal de Caldes de Malavella, situat a cavall de les comarques de la Selva i el Gironès, es troba localitzat al centre d'una àrea territorial catalana emergent econòmicament i demogràfica. Difícilment ens podem explicar el present i futur del municipi sense tenir present, en tot moment, la realitat de l'àrea que l'envolta i les relacions que a l'interior d'ella s'estableixen. Per tant, la bona connexió, tant econòmica com administrativa, amb el conjunt de l'àrea i, sobretot, amb els centres dinamitzadors d'aquesta, és la que ha de permetre a Caldes un desenvolupament equilibrat de les seves potencialitats.

Caldes, com hem diagnosticat en els punts anteriors, té unes possibilitats de futur esperancadores i uns handicaps, que ha de superar si vol continuar el ritme de creixement iniciat. Per això, cal una actuació decidida per part de l'administració que incentivi l'actuació regulada i adequada de la iniciativa privada.

Ara bé, Caldes, atenent al seu propi volum demogràfic i econòmic no esdevindrà un centre polaritzador. Malgrat això, no hem d'entendre que el municipi esdevé dependent. La seva estructura socio-econòmica genera uns fluxos d'entrada i sortida intenses envers els centres polaritzadors que l'envolten. Ara per ara, el centre amb el qual els fluxos es donen amb més intensitat és Girona. Alhora, aquesta ciutat esdevé el centre més important de l'àrea emergent definida.

Deixant a part aquesta connexió tan directa amb Girona, la relació envers el seu entorn immediat s'estableix preferentment amb Caçà de la Selva i Llagostera.

Resumint i tenint present totes les variables analitzades al llarg de l'estudi i diagnosticades en el present capítol, l'organització territorial actual, que situa Santa Coloma de Farners com a capital de la comarca de la Selva, no segueix un criteri lògic si agafem com a barem el cas de Caldes de Malavella. No només la influència de Girona és important sinó que la funció de Santa Coloma de Farners com a cap de la comarca de la Selva, a la qual Caldes de Malavella es troba inclosa, és pràcticament nul·la.

3. Conclusions

El model metodològic proposat aquí per a l'estudi de possibles canvis d'adscripció comarcal de diferents municipis de Catalunya no vol ésser de cap manera un model tancat, ans al contrari, resta obert a qualsevol tipus de modificació o aportació que se li pugui fer. En tot cas, cal remarcar una vegada més que aquest model ha estat satisfactori per resoldre el projecte encarregat.

Bibliografia referenciada

1. SALAMAÑA, I. (1990): *La Selva. Estructura socio-econòmica d'una comarca heterogènia*, Barcelona, Caixa de Catalunya, p.1.
2. GENERALITAT DE CATALUNYA. DEPARTAMENT DE GOVERNACIÓ. DIRECCIÓ GENERAL D'ADMINISTRACIÓ LOCAL (1987): *L'organització comarcal de Catalunya. La consulta municipal*, Barcelona.
3. CASTAÑER, M., SALAMAÑA, I. (dirs.) (1989-1990): *Relació de Caldes de Malavella amb el seu àmbit territorial més proper*, 6 vols., Ajuntament de Caldes de Malavella (exemplar mecanografiat).
4. CASTAÑER, M., RIBAS, A., SALAMAÑA, I. (1990): «Caldes de Malavella, a cavall entre la Selva i el Gironès», *Revista de Girona* (en premsa)
5. *Enquesta sobre infraestructura i equipament local* (1985): Girona, Diputació de Girona
6. SALAMAÑA, Isabel (1990): op. cit.
7. PARELLADA, M., COSTA, A., GÜELL, X. (1989): «Economia i territori. Vers un model de creixement equilibrat» (Ponència presentada a les jornades *Present i Futur de l'economia catalana*).

8. SALAMAÑA, I. (1990): op. cit.
9. LLEONART, Pere (dir.) (1988): *El potencial econòmic del sistema de ciutats de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques, i Banca Catalana.
LLEONART, Pere (1989): *Les potencialitats dels centres industrials de Tercer Nivell*, Barcelona, Generalitat de Catalunya i Banca Catalana.
10. CLUSA, J., JANÉ, A. (1988) *Tractament i explotació de les dades de mobilitat obligada dels municipis de Catalunya. Diagnosi General i Evolució, 1981-1986*, vol. 0, Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Direcció General de Planificació i Acció Territorial.
11. CASTAÑER, M., SALAMAÑA, I. (dirs) (1990): op. cit., vol. 6 (Diagnosi), pp. 8 i 9.

CALDES DE MALAVELLA A CAVALL ENTRE LA SELVA I GIRONES

